

Kabinet výuky obecné fyziky MFF UK
Fyzikální praktikum.....

Úloha č.:.....

Název:.....

Měřil:..... dne:.....

odevzdal dne:..... vráceno:.....

odevzdal dne:..... vráceno:.....

odevzdal dne:.....

Posuzoval:..... dne:.....

Výsledek klasifikace:.....

Připomínky:

Pracovní úkol

1. Změřte dynamickou viskozitu destilované vody při pokojové teplotě metodou výtoku kapaliny kapilárou z Mariotteovy lahve.
2. Určete teplotní závislost kinematické viskozity destilované vody v oboru teplot od 20°C do 60°C metodou Ubbelohdeova viskozimetru.
3. Sestrojte graf teplotní závislosti kinematické viskozity. Určete aktivační energii děje.

Teoretický úvod

Veličiny:

Dynamická viskozita η je veličina vyjadřující úměrnost mezi tečným napětím τ , které vzniká mezi vrstvami reálné proudící kapaliny a změnou rychlosti ve směru kolmém na proud:

$$\tau = \eta \frac{dv}{dy} \quad [\text{R1}]$$

Kinematická viskozita ν kapaliny je podíl dynamické viskozity a hustoty ρ :

$$\nu = \frac{\eta}{\rho} \quad [\text{R2}]$$

Metoda výtoku kapaliny z Mariotteovy lahve

Měření viskozity kapilárními viskozimetry je založeno na Poisseuillově vztahu, který má po úpravách tvar:

$$\eta = \frac{\pi r^4 p t}{8 V l}, \quad [\text{R3}]$$

kde V je objem kapaliny, která proteče při laminárním proudění trubici kruhového průřezu poloměru r délky l za dobu t při přetlaku p .

Konstrukce Mariotteovy lahve (viz [L2]) zaručuje, že kapalina vytéká kapilárou délky l a poloměru r po dobu t pod stálým přetlakem p , který je dán vztahem:

$$p = h g \rho, \quad [\text{R4}]$$

kde h je výšková odlehlost mezi osou kapiláry a koncem přívodní trubice, g tíhové zrychlení a ρ hustota vytékající kapaliny. (náčrty a podrobné popisy lze najít např. v [L1])

Celkový vztah pro výpočet dynamické viskozity má tedy tvar (po spojení vztahů [R3] a [R4]):

$$\eta = \frac{\pi r^4 h \rho g t}{8 V l}, \quad [\text{R5}]$$

hodnoty konstant π, ρ a g vezměme z tabulek [L3] a jejich chyby dále neuvažujeme.

Vzhledem k tomu, že veličiny V a t jsou na sobě lineárně závislé, je účelnější místo podílu t/V zavést novou konstantu k , jejíž hodnotu stanovíme regresí závislosti t na V .

Vztah tedy nabyde tvaru:

$$\eta = \frac{\pi r^4 h \rho g k}{8 l}, \quad [\text{R6}]$$

Chyba takto určené veličiny bude dána na základě principu přenosu chyb ve funkčních závislostech (viz [L2]) vztahem:

$$\sigma_{\eta} = \eta \sqrt{16 \frac{\sigma_r^2}{r^2} + \frac{\sigma_k^2}{k^2} + \frac{\sigma_h^2}{h^2} + \frac{\sigma_l^2}{l^2}}, \quad [\text{R7}]$$

kde σ_i jsou disperze měření jednotlivých měření.

Metoda Ubbelohdeova viskozimetru

Kinematická viskozita je podíl dynamické viskozity a hustoty kapaliny.

$$\nu = \frac{\eta}{\rho}$$

Pro poměrná měření kinematické viskozity lze užít Ubbelohdeova viskozimetru. Podrobnosti o metodě měření lze najít v [L1]. Fakticky měříme jen dobu průchodu kapaliny přístrojem pro zvolené teploty na daném teplotním intervalu.

Pro výpočet kinematické viskozity využíváme vztahu:

$$\nu = At, \quad [\text{R8}]$$

kde t je čas průchodu kapaliny kapilárou přístroje a A je kalibrační konstanta přístroje. Chyba určení kinematické viskozity pak závisí pouze na chybě určení času průtoku kapaliny kapilárou.

Pro určení aktivační energie E_A platí vztah:

$$\nu = ce^{\frac{E_A}{kT}}, \quad [\text{R9}]$$

kde c je konstanta, k je Boltzmanova konstanta ($k=1,38 \times 10^{-23} \text{ J/K}$) a T termodynamická teplota. Logaritmováním vztahu [R9] se dostáváme ke vztahu:

$$\ln \nu = \tilde{c} + \frac{E_A}{kT}, \quad [\text{R10}]$$

který použijeme k výpočtu aktivační energie.

$$E_A = sk, \quad [\text{R11}]$$

kde s je směrnice závislosti $\ln \nu$ na $1/T$.

Výsledky měření

Metoda výtoku kapaliny z Mariotteovy lahve

Teplota při experimentu: $t=23,5^\circ\text{C}$

Katetometrem změříme odlehlost h trubice od osy kapiláry. Vzhledem k otřesům podlahy a nepříliš stabilnímu uložení katetometru stanovíme chybu při jednom měření na 1 mm. Měříme hodnoty dvě - výšku osy kapiláry nad nulovou hladinou katetometru a výšku konce trubice nad nulovou hladinou. Odlehlost je pak rovna rozdílu obou naměřených výšek a její absolutní chyba rovna součtu absolutních chyb obou měření.

Odlehlost trubice: $h=(5,0 \pm 0,2) \times 10^{-2} \text{ m}$

Pro experiment máme zadány parametry kapiláry:

Délka kapiláry: $l=(147,4 \pm 0,1) \times 10^{-3} \text{ m}$

Průměr kapiláry: $d=(1,29 \pm 0,03) \times 10^{-3} \text{ m}$

Z průměru vypočítáme poloměr kapiláry, který potřebujeme pro výpočet.

Poloměr kapiláry: $r=(0,65\pm0,02)\times10^{-3}$ m

Provádíme postupně měření času výtoku různých objemů kapaliny z trubice. Výsledek shrnuje tabulka [T1]. Konstantu k určíme lineární regresí naměřených veličin. Regresi vystihuje graf [G1].

Konstanta k : $k=(4,27\pm0,01)\times10^6$ sm^{-3}

Nyní již můžeme vypočítat ze známých veličin podle vztahů [R6] a [R7] dynamickou viskozitu vody a její chybu.

Dynamická viskozita: $\eta=(1,0\pm0,1)\times10^{-3}$ Pa.s

Metoda Ubbelohdeova viskozimetru

Ubbelohdeův viskozimetr je charakterizován svou konstantou A .

$$A=0,002995 \text{ mm}^2\text{s}^{-2}$$

Provedeme tedy několik měření při různých teplotách, rozdíl teplot sousedních měření volíme s ohledem na předpoklad, že předpokládaná závislost bude exponenciální.

Měření shrnuje tabulka [T2].

Teplotu měříme s chybou $0,2^\circ\text{C}$ stanovenou odhadem, čas měříme digitálními stopkami, chyba každého měření je dána reakční dobou (nepřesnost přístroje je vůči ní zanedbatelná) a je rovna $0,2$ s. Výsledná kinematická viskozita (jejíž závislost na teplotě měříme) je pak dána vztahem [R8]. Vzhledem k tomu, že chyba takto určené veličiny závisí pouze na chybě měření času (která bude v nejhorsím případě 1 promile), není třeba s chybou určení kinematické viskozity vůbec počítat.

Závislost vyjadřuje graf [G2]. Exponenciální regresi provedeme programem Origin

Pro dané podmínky byl získán experimentem empirický vztah:

$$v = v_0 + A e^{\frac{(t-t_0)}{B}},$$

kde konstanty mají na teplotním intervalu $(20\div60)^\circ\text{C}$ následující hodnoty:

$$v_0=(2,5\pm0,3)\times10^{-7} \text{ m}^2\text{s}^{-1}$$

$$t_0=20^\circ\text{C}$$

$$A=(7,8\pm0,3)\times10^{-7} \text{ m}^2\text{s}^{-1}$$

$$B=(-35\pm2)^\circ\text{C}$$

Podle vztahu [R10] určíme aktivační energii děje.

Upravenou závislost $\ln v$ na $1/T$ a výsledky lineární regrese shrnuje graf [G3].

Směrnice závislosti: $s=(1770\pm20)$ K

Podle vztahu [R11] již můžeme určit aktivační energii děje a její chybu:

Aktivační energie: $E_A=(2,42\pm0,03)\times10^{-20}$ J

Diskuse

Změřená hodnota dynamické viskozity velmi dobře odpovídá tabelované hodnotě ([L3] udává hodnotu 10^{-3} Pa.s bez uvedení chyby). Závislost kinematické viskozity je podle předpokladů sestupně exponenciální, aktivační energie děje nelze srovnat s tabelovanou hodnotou.

Zdroje chyb

- nepřesnost přináší do měření zjišťování odlehlosti trubice od osy kapiláry v případě metody Mariotteovy lahve; řešením by bylo umístit katetometr na pevnější podložku a celou soustavu stabilizovat.
- v druhé metodě přináší nepřesnosti do měření stanovování teploty, což by už z hlediska dalšího zpracování měla být veličina známa velmi přesně.
- problémem je časová náročnost úlohy - pro přesnější měření by bylo lepší nechat pro každou teplotu viskozimetr déle temperovat, aby byla teplota rozložena rovnoměrně a už nedocházelo k dominantním tepelným tokům

Závěr

Změřili jsme dynamickou viskozitu destilované vody.

$$\eta = (1,0 \pm 0,1) \times 10^{-3} \text{ Pa.s}$$

Odvodili jsme empirický vztah závislosti kinematické viskozity na teplotě ve stupních celsia a potvrdili předpoklad, že tento vztah bude exponenciální. Dále jsme určili aktivační energii děje.

$$E_A = (2,43 \pm 0,03) \times 10^{-20} \text{ J}$$

Použitá literatura

- [L1] Slavínská D., Stulíková I., Vostrý P. - Fyzikální praktikum I.
[L2] Brož J. a kol. - Základy fyzikálních měření I.
[L3] Mikulčák J. a kol. - Matematické, fyzikální a chemické tabulky pro SŠ

Poznámka:

Všechny chyby (není-li uvedeno jinak) použité a vypočtené v tomto protokolu jsou chybami na hladině σ (střední kvadratické odchylky).